

СЛОВЫ

СЛОВЫ

Юрась Барысевіч

...каб ствараць мастацкія тэксты,
трэба палка палюбіць літаратуру,
а каб ствараць арыгінальныя мастацкія тэксты,
трэба літаратуру трошачкі ўзыненавідзе...

Іголка прозы

Лістуваньне з Альгердам Бахарэвічам

Альгерд Бахарэвіч – адзін з найцікавых аўтараў сучаснай беларускай прозы, паэт і перакладнік з нямецкай, у мінулым – рок-музыка, перформер. Ужо першы зборнік прозы Бахарэвіча “Практычны дапаможнік па руйнаваныні гарадоў” быў адзначаны прэміяй ТВЛ “Гліняны Вялес” (2003); на агульную думку, другая ягоная книга – “Натуральная афарбоўка” – атрымалася яничэ больш удалая. Цяпер у выдавецтве “Логвінаў” чакае выхаду новая книга “Ніякай літасьці Валянціне Г.”.

— Напэўна, книгі нараджаюцца і сталеюць разам з аўтарамі, хіба што жывуць нябачна – пакуль ня знайдуць сабе чытача. Дыш нас саміх бачаць толькі тыя, каму мы знейкіх прычынаў цікавыя — напрыклад, праз книгі, якія ўжо выйшлі з нашага ценю. І ўсё яс удакладні, дзе ѹ калі нарадзіўся Альгерд Бахарэвіч з ягонымі книгамі, і навошта ён гэта зрабіў.

— Гэта было амаль трыйцаць гадоў таму: у Гішпаніі памёр дыктатар Франка, у паветра ўзъняўся першы «Канкорд», беларускі крытых Навум Перкін выдаў кнігу артыкулаў «Человек в советском романе», а на съвет зъявіўся я.

Большая частка дзяцінства праішла на гарадской ускраіне — ня ведаю, што за помнік меркавалася ўзгрувасыцца на той пастамент, унутры якога месцыліася бацькоўская кватэра. Школа, дзе я вучыўся, была настолькі звычайнай, што пра гэта нават няёмка казаць: з аднакласнікамі, што гулялі «ў квача» шматком акрываўленай ваты, з настаўнікамі, кожнаму другому з якіх можна было сымела ставіць дыягназ «педафобія», з вечна п'яным ваенруком і непрыйтомнасцямі піянерскіх лінеек. Я рэдка выходзіў на двор, валяўся цэлымі днямі на канапе, паглынаў кнігі й кукурузныя палачкі. Самае высокое дрэва сярод тых, што рассялі вакол нашага дому, ледзь даставала мне да плячей. У такім веку мы папросту ня маем адпаведнага органу для таго, каб ненавідзець, — маё дзяцінства дзякуючы бацькам ды кнігам было шчаслівым. Пасля школы я мерыўся паступаць у іняз, бо быў лепшым вучнем па замежнай мове, але на краіну навалілася эпідэмія заўчастнага адраджэння, і мянэ гэтая пошасыцца таксама не абмінула. Васяманаццацігоддзе я сустрэў студэнтам педагогічнага ўніверсітэту, меўши стацца настаўнікам беларускай мовы й літаратуры. Як бачым, мары пра іняз, у пэўным сэнсе, спраўдзіліся, бо тады толькі саманадзейны юнак або вясковец мог назваць беларускую мову матчынай. У гэты час яечкі нянавісьці ўжо апусціліся куды трэба... Думаю, у БДПУ мянэ запомніць надоўга.

Скончыўшы ня без праблемаў гэтую ўстанову, я працаў настаўнікам, выкладаў беларускую мову, літаратуру, сусветную і айчынную культуру ў розных менскіх школах, а потым зусім выпадкова ўладкаваўся карэспандэнтам ў адну маленькую, але вельмі ганарлівую газету, адкуль звольніўся з шыкоўным скандалам ажно праз пяць гадоў і куды потым вярнуўся. З задавальненнем засунуў бы сюды з дзясятак «жывых класікаў», каб кінулі дурное.

Неўзабаве мне споўніца трыйцаць. Я чулы, нярвовы, хворы, злы, закаханы ў жонку, гідка сэнтыментальны інтраўерт, вельмі шмат чытаю, трохі больш чым трэба палю ѹ спажываю алкаголю, грызу пазногі, крыху заікаюся, маю бездакорны густ і ня ўмею зарабляць грошы — карацей, пісьменнік. Або намагаюся ім быць. Неістотна. Я пішу кнігі для такіх, як я.

— Чаму ты пачаў занатоўваць свае думкі? I ці можна падзяліць ідэі, як грошы, на свае і агульныя, нічынныя і чужыя?

— Латышская паэтка Ё падчас свайго прыезду ў Беларусь на пытаньне пра крыніцы творчасці адказала: «Мастацтва пачынаецца з перайманнія». Недзе ў нябесных архівах, якія нам аніколі не рассакрэціць, можа, і захоўваюцца ноў-хаў мнóstva прыватных натхненняў — аднак для большасці з нас, я мяркую, уласная літаратурная дзейнасць пачынаецца з жадання «напісаць гэтак жа файна, як піша...». Досыць простая схема: чалавек чытае, яму падабаецца, ён рэфлексуе і пачынае пісаць сам.

Альгерд Бахарэвіч.

Каб пачаць ствараць мастацкія тэксты, трэба палка палюбіць літаратуру, а каб пачаць ствараць арыгінальныя мастацкія тэксты, трэба літаратуру трошачкі ўзъненавідзець.

Спадзянося, што перыяд пераймання ў мяне ўжо за сыгінай. Калі я задумваюся зредку пра тое, чаму й навошта я пішу (бязглуды занята!), то найчасцей апынаюся сам-насам з такімі паняткамі, як «сумненьне», «болль», «дар», «гульня», «чараўніцтва»... Відаць, той, хто б'е мaim пальцам па клавішах, аперуе менавіта гэтym словамі, даводзячы мэтазгоднасць майго пісання свайму начальству.

Аднойчы падчас выступу ў БДУ на пытаньне: «Чаму вы пішаце?» — я адказаў: «Бо ня бачу больш кнігаў, якія б гэтак жа моцна хацеў прачытаць». Пры ўсёй іроніі ў гэтым адказе маецца пэўная доля ісціні.

Сваю найпершую кніжку я выдаў, калі мне было гадоў дзесяць. Магчымасцяў прыватнага выдавецтва, якое зъмяшчалася ў куце дзіцячага пакою, хапіла на два асбінкі. Трэба зазначыць, што паліграфічная якасць кніжак была выдатная: бацькі зайды забясьпечвалі мяне фламайстрамі і асадкамі найвышэйшае якасці. Памятаю, што пісаў прозу...

Праз некалькі гадоў, у больш съядомым узроście, я пачаў пісаць ужо цалкам літаратурападобныя творы. О мілай сэрцу pueritus scribendi!.. Калі мне было шаснаццаць, мовай маіх опусаў канчаткова стала беларуская. Гэта была мова-падлетак: ейны твар немагчыма было разглядзець праз прышчы-русізы, аднак мяkkія знакі стаялі так, «як Тарашкевіч запавёў». Паўплывалі тагачасныя «Тутэйшыя», але, барані божа, не на зъмест або стыль, а толькі на выбар мовы. Дарэчы, ужо тады я асьцерагаўся блытаць літаратуру з журналістыкай, і выдумляць мне падавалася больш творчым занятыкам, чым апісваць рэальны съвет і рэальный падзеі. Такога ж пераканання прытырмліваюся й цяпер. Запіхваць цагліны ўласнага жыцця ў іголкове вушка прозы (а менавіта такай яна, проза, мусіць быць) — занята для літаратурных падмайстраў.

На сёняння я аўтар трох кніг прозы.

— У назіве зборніку “Практычны дапаможнік па руйнаваньні гарадоў” чуецца жаданьне інтэлігентнага хлопца, які вырас у Чыжоўцы, адпомсьціць “мікрараённу” ладу жыцця — дый мысьленіня. Мабыць, табе апрыкла не гарадская цывілізацыя як такая, а бетонная вёска вакол буйных заводаў, шматпавярховыя баракі вязніяў канвееру? Які ж спосаб руйнаваньня вынікае з тваёй кнігі: вучыць замежныя мовы й шукаць ішасця за мяжою? Ці пашыраць геаграфію свайго ўяўлення?

— Я сам — спараджэннне гарадской цывілізацыі, і пачуваюся ў горадзе досьціць утульна. Аднак Затрамвайшчына — ня горад, і калі нямытая целы пралетараў прыঁскаюць цябе да задняга вакна аўтобусу, за якім растаюць абрысы канцавой станцыі метро, калі ты бачыш даўжэны комін на даляглідзе й думаеш, што гэта, напэўна, і ёсьць тая самая гарадская мяжа, рэальнае яе ўвасабленыне, агрэсіўна вертыкальнае, бязылітасна простае, — тады душу апаноўваюць роспач, страх і няяўсць. Бетонныя вёскі вакол гарадоў — менавіта там пладзяцца пашлякі, фашисты, ваяўнічыя нікчэмнасці... Гэта яны абраюць дыктатараў і вырабляюць матэрыяльныя каштоўнасці. Зусім не з драўлянай беларускай вёскі, якая мірна канае пад чарговы “Крыжачок”, паходзяць праблемы краіны, а ад гэтых самых “вязніяў канвееру”, якія выкідваюць з дванаццатых паверхаў свае гены проста ў паветра, нібыта выкідваюць недапалкі. Я з дзяцінства быў у іх бяль мом на вачах, быў белай варонай, якая вырасла ў “чорнага” арнітолага. Мяркую, мяне выратавалі бацькі ды кнігі, а, галоўнае, — мне было куды бегчы: ва ўласную съядомасць, якую нікому не анексацаць.

Мae творы толькі ставяць пытаныні і не даюць адказаў, і слова “практычны” ў назіве кнігі адрасаванае тым, хто шукае рэча, а не ягоную першакрыніцу. Адпаведна, найлепшага спосабу руйнаваньня называць не магу... Скажу толькі вось што: я перакананы, што таленавіты чалавек мае права на слабасць, і таму ўцёкі — няважна куды: ва ўласнае ўяўленыне, у манастыр або за мяжу — не падаюцца мне паразай.

— Распавядзі, калі ласка, пра гурт «Правакацыя»: чаму ты акрэсліваў іхні му-

зычны стиль, як “вяяунічы дылетантызм”? Памятаю, адзін з выступаў гурта — на вечарыне Славаміра Адамовіча ў Доме літарата — трапіў у культавы фільм Азаронка “Дзеці хлусыні” як прыклад дэграадаці постсовецкай культуры: пасъля кожнай песні саліст здымаў што-небудзь з вонраткі і заключную (яна называлася “Сладчына”) съпяваў у адных майтках, а напрыканцы й тыя спусьціў. Мне той “правакатар” сказаў, што гэта быў “жэст ішчырасьці”. Сапраўды, усялякая вонратка — гэта, у пэўнай ступені, уніформа: яна прымушае нас іграць тую ці іншую ролю. Тое самае можна сказаць пра слоўы, у якія апранаюцца нашыя думкі.

— Да “Правакацы” я ня маю анікага дачынення, але яе гісторыя мне знаёма па аповедах сяброў. Жыў-быў у Менску на пачатку дзесяцігоддзя такі хлопец Алежка, які ўсяляк высыльваўся, каб людзі лічылі яго панк-рокерам. Алежка пісаў пад гітару прымітыўныя песенькі, беручы за ўзор творчую спадчыну “Iggy Pop” і “Sex Pistols”. Напачатку дзесяцігоддзя ён заснаваў гурт “Правакацыя”. Алежка быў унікальным панк-рокерам, бо ня толькі пісаў песні па-беларуску, але й размаўляў на гэтай мове ў жыцці. Анархісцкая газетка “Как стать предателем” зьдзіўлялася з гэтай нагоды: “дагэтуль панкі імкнуліся не выказваць сваёй любові да белмовы прылюдна”. “П” была першым беларускамоўным панк-гуртом — яна грала чысты панк, а не стылізаваны пад панкерства хард. Дэбютаваў гэты гурт на першым фестывалі “Раздавім фашизцкую гадзіну”: публіка пераканалася, што граць “правакатары” ня ўмеюць, і прыйшла ў захапленыне.

Потым удзельнікі гурта ўсё ж авалодалі музычнымі інструментамі... Густа пайшлі канцэрты ў менскіх клубах, у Доме літарата, у кінатэатры “Зымена”, у Лагойску, Талачыне, Магілёве. Аднойчы “П” грала нават у бібліятэцы, а яшчэ, мне распавядалі, правакатараў неяк запрасілі ў адзін моладзевы цэнтр, дзе Алежка съпяваў перад нямецкімі скаўтамі. Гурт славіўся дзявлюма рэчамі: фронтмэнам Алежкам, які кожны выступ ператвараў у эпілепсік-шоў, а таксама тым, што перад кожным канцэртам, калі нармальныя артысты наладжваюць гук і нярвова паляць у грымёры, правакатары сядзелі ў бліжэйшым бары й весела напіваліся гарэлкай. Музыку звычайна пісаў сам Алежка, тэксты — таксама ён, астатнія ўдзельнікі гурта (іх за час існавання “П” з'мяніліся адзінаццаць) рабілі аранжyroўкі й заміналі Алежку съпяваць.

“П” выпуслыла адзін альбом — “Звычайная раніца”, які цяпер, і гэта праўда, слухаюць аматары альтэрнатыўнай музыкі ад Бугу да Уралу. Апошні канцэрт “П” адбыўся ў менскім клубе “Медыюм” у 2000 годзе: правакатары гралі разам з “Hate to State” і ірландскім гуртом “Call Center”. Потым Алежка кінуў музыку й пайшоў працаваць у дзіцячы садок выхавацелем. Раз на год правакатары зьбіраюцца ды едуць у Талачын, дзе пры поўным аншлагу граюць старыя хіты.

— На думку Ільлі Сіна, “беларускія масы” — гэта міф, ілюзія, і таму масавая (папулярная) літаратура на беларускай мове наогул немагчыма. Ці ўсё ж пейская надзея ў гэтым плане ёсьць? Масавую аўдыторию лягчай знайсці не праз книгі, а праз кінасцэнтры, радыёперадачы, парформансы перад журналістамі, тэксты песні ў і рэкламных ролікаў, камп'ютарныя (інтэрнэтаўскія) гульні. Але трэба ўлічваць, што найбольшым попытам у простага люду карыстаеца наимени густоўны прадукт — не каньян, а “чарлік” (нават калі б яны каштавалі аднолькава) — бо натуральна ўпісваеца ў рацыён весціяроў галеры правіцыйнага жыцця. Ты сам гэта добра паказаў у апавяданні “Nightclubbing”: сталічныя артысты, што прыехалі з канцэртам у мясцечка, знаходзяць паразуменыне з аўдыторыяй толькі тады, калі замест народных пачынаюць съпяваць блатныя песні.

Папулярнасць вымагае ня менишых ахвяраў, чым прыгажосць, вымагае кампрамісаў з тымі, хто замаўляе музыку. У Францыі некаторыя пісьменнікі, каб захаваць цікавасць да сваіх кнігаў, наймаюць дзеля ўдзелу ў тэлеперадачах больш фізічна прывабных маладых артыстаў. Аднак штосьці падобнае адбываеца ва ўсіх папу-

лярных лісанрах: славяць не таго, хто зьяўляеца сапраўдным аўтарам. А нават калі і таго – дык не за тыя якасці, якія дазволілі задуме аўтара матэрыялізацыа.

— Думаю, што масавая (папулярная) літаратура на беларускай мове, як і на любой іншай, — ня проста немагчыма, але й непатрэбная. Верагодна, у кожнай краіне існуе даволі вузкае кола людзей, якія цікавяцца сур’ёзнай літаратурай (літаратурай, а ня модай на яе), і гэта нармальна. Посьпех уласных кнігай мусіць насыцярохыць добрага пісьменьніка. Малая колькасць адданых чытачоў — ідэальны варыянт: можна, прынамсі, быць упэўненым, што твае кнігі — не тупыя. Горш, калі цябе зусім не чытаюць.

Пісьменьніку трэба роўна столькі чытачоў, колькі можа пракарміць яго і ягоную сям’ю.

На маю думку, пісьменьніка мусіць цікавіць толькі ён сам. Толькі тады ім зацікавяцца чытачы.

— Пакуль беларуская літаратура ня ўключаная ў рынковыя механізмы, яна вырачаная займацца палітыкай і, у лепшым выпадку, авангарднымі практикаваннямі. Я ня бачу тваёй кніжачкі, што выйшла яничэ да «Практычнага дапаможніка па руйнаванні гарадоў» (памятаю, на презентацыі ў «Зымене» Вішнёў і Сін чавсталі гледачоў тваім «мазгамі» з суніцаў і пральнага парашку, але попытам яны не карысталіся, і ты музісна зьеў свае «мазгі» сам). Што там было, у той кнізе? Чаму ты ня стаў (як і я) рабіць бумбамлітаўскага друкапісу? Адкуль паходзіць тваё сяброўства з дырэктаркай кінатэатру? Пыталася, бо там адбывалася і презентация «Практычнага дапаможніка»: Сін разадраў тваю кнігу на дробныя шматкі, як на вяселлі б’юць посуд з пажаданнем ічасылівага шлюбу.

— Кніжачка была самаробная, уся стракацела плямамі клею, што надавала ёй непрыстойны выгляд, і мела наклад трышаць асобнікаў. Называлася гэтае съмясоцце «У сымэтрычнай краіне». Акрамя аднайменнага тэксту, туды ўвайшлі дзесяць слабых вершыкаў, напісаных у сярэдзіне дзевяностых. Кніжачка зусім ня мела наступстваў, хіба што я ўпершыню даў інтэрв’ю Радыё Свабода. Самвыдат з тых часоў выклікае ў мяне агіду. Друкапісы, на мой погляд, — гэта спроба пралезыці ў Літаратуру нават ня з чорнага ходу, а праз вентыляцыйную шахту. Я вельмі задаволены, што мая першая сапраўдная кніга выйшла, калі мне споўнілася дваццаць сем. У гэтым веку мне ўжо было што прапанаваць чытачу. Мець кніжку ў дваццаць гадоў рызыкоўна: юныя таленты ад гэтага псуоўца.

А знаёмства з дырэктаркай кінатэатру «Зымена» адбылося падчас працы карэспандэнтам. Я пісаў пра гэты кінатэатр, вечная яму памяць, вялікі й санлівы матэрыял...

— Чаму ніколі не друкаваўся ў газеце «Навінкі»: лічыў яе надта павярхоўнай? На мой густ, псіхадэліі там было мала, а сатыры — зашмат. Усе аўтары падпісваліся зьдзеклівымі псеўданімамі (што выключала магчымасць дыскусіі з чытачамі) — гэта прыймальна для ўлётак, нават для кнігі, але не для штотыднёвіка. Мяне дык ня надта вабіць гульня постмадэрністаў у «съмерць аўтара (і аўтарытэта)».

— Сказаць, што «Навінкі» былі павярхоўнай газетай — значыць нічога не сказаць. Павярхоўнасць, як можна было зразумець, пагартаўшы гэтае вясёлае выданьне, культивавалася там на ўзоруні рэлігіі. Адно з самых паныльных відовішчаў на сьвеце — гэта цынікі, якія вымушаныя ўесь час даводзіць свой цынізм і якія гатовыя на любыя выслілкі, каб толькі некаму не падалося, што яны сталі менш цынічнымі. Тоё ж магу сказаць пра жартайнікоў, пра разнастайных мачаў беларускіх адраджэнцаў.

Наогул зьдзеквацца — лёгка, а вось стварыць нешта вартае ўвагі... Відаць, таму мне не даспадобы ні Сарокін, які спачатку карпатліва рэканструюе расейскую класіку, а потым з зацятасцю дзіцяці руйнуе атрыманае, ні Міхалок, ні Прыгаў.

Можна бясконца гуляць у съмерць аўтара — але ў рэшце рэшт аўтар узынімецца, затушыць съвечку, прадасць труну й напіша «Alter Nemo».

— Ганна Кісьліцына назвала ў “Дзеяслове” твае тэксты “помесьcio Сарокіна і Шамякіна”. Я ж на адной з тваіх сустрэчу з чытачамі пачуў такое выказваньне: “Эта не Шамякін, тут трэба перачытваць”. Што да Сарокіна — на мой погляд, яго, як і наогул парнаграфічныя тэксты, цікава чытаць, але немагчыма перачытваць. А класікай стаюца менавіта тыя творы, якія можна перачытваць (і чытаць).

— Лепшы адказ на крытыку Ганны — пагардлівае маўчанье. Аднак выкажуся. Мне здаецца, варыянтаў тут для абазнанага ў літаратуры чалавека можа ўзынікнуць два. Або Кісьліцына не чытала ні Шамякіна, ні Сарокіна, або яна за сваё жыцьцё толькі іх, небарақаў, і прачытала. У апошнія верыцца з цяжкасцю. Думаю, Кісьліцына насамрэч не знаёмая ні з маймі тэкстамі, ні з тэкстамі іншых аўтараў, на якіх яна з паталагічным захапленнем вешае свае пасыпешліва змайстрываныя цэтлікі. Мае кнігі яна, відавочна, гарнала, аднак умечь перагортваць старонкі — замала для таго, каб называць сябе крытыкам або літаратуразнаўцам.

На жаль, Ганна даўно знаходзіцца ў добраахвотным палоне ўсёй гэтай “літаратуры” (замежнай і айчыннай), якая ствараецца левым пальцам правай нагі ў стаханоўскія тэрміны й мае такое ж дачыненне да сапраўднага пісьменства, як інструкцыя па карыстаньні, напрыклад, прасам.

Такія “патолагаанатамы”, як Кісьліцына, лезуць у вантробы “кліентаў”, слаба сабе ўяўляючы іх будову. Шаноўны крытык ня бачыць адрозненіння паміж аўтарам і персанажамі ягоных кнігаў, парнографаў узгрувашчвае на п'едэстал, савецкіх графаманаў грыміруе пад наватараў (я, дарэчы, перакананы, што пры таталітарным рэжыме савецкага тыпу легальна існаваць можа толькі квазілітаратура), а аўтарскую стылістыку дасыледуе з просталінейнасцю бальшавіцкага камісара. Кісьліцына не абцяжарвае сябе Мастацтвам Чытаныня — у яе ўлюблёнцах ходзяць тыя, хто інакш як простымі неразьвітымі сказамі пісаць ня ўмее. Галоўная ж проблема Кісьліцынай — у тым, што яна недаацэньвае здольнасць мастака ствараць тысячи абсалютна самастойных і жывых “Я”.

“Рэкі крыўі, гною й съпермы ліоўца з друкаваных старонак”, — жахаеца аўтарка “blonde attack”, чытаючы тэксты маладых літаратаў. Праведнае абурэнне! Вельмі хацелася б пабачыць хаяць б адзін такі твор. Аднак не атрымаеца. Не атрымаеца з той прычыны, што такіх твораў папросту няма. Ніводзін з маіх адналеткаў ня піша чарнухі. Вядома, каб пераканацца ў гэтым, трэба прыкладыці неймаверныя намаганні: прачытаць творы. Для крытыка задача непасільная. Значна прасыцей далучыцца да выцьця роднай зграй: о-о-о, гэты бумбамліт, маць яго за нагу!... Тымчасам кроў, гной і съперма працягваюць ліца, і напаўняюць імі беларускую літаратуру якраз літаратары старэйшага пакалення — тыя, чые творы Кісьліцыну “палоніць, прымушаючы чытаць далей”, чия творчасць для Кісьліцынай “прыцягальная сваёй заўсёднай нерэалізаванасцю”.

Вельмі лёгка рабіць галаслоўныя заявы, ведаючы настрой большасці. Лёгка шмат гадоў запар граміць тэксты Зыміцера Вішнёва (сваёй заўзятасцю выяўляючы хіба ўласную латэнтную закаханасць у гэтага аўтара), вельмі лёгка сказаць, што для маладога літарата “тэкст можа быць *нейкім*, усё роўна якім, абы атрымаўся перфоманс — дзеяства”, ня менш лёгка — ляпнунець, што “словы “звычайнай раніцы” — самыя ўжывальныя ў творчым лексіконе А. Бахарэвіча”. Інтэлігентныя пісьменнікі, якім Кісьліцына прыдумвае радаслоўныя, усё адно супраць ані слова ня вякнуць, а з хамамі “модны” крытык — на кароткай назе.

— *Калі ўжко казаць пра паралелі, то твае празічныя творы адсылаюць, хутчэй, да заходнегуроўскіх аўтараў, а з расейскіх — да Плялевіна. Можна, напрыклад, адзначыць структурнае падабенства тваёй “Натуральнай афарбоўкі” і ягонай “Дыялектыкі пераходнага перыяду з ніадкуль у нікуды”: раман і нізка апавяданыя, зяднаныя агульнымі героямі (нагадаю, твая кніга выйшла раней за плялевінскую). Істотная для вас абводух — тэма псуходэлічнага пашырэння съядомасці (у беларускай літаратуры*

яна гучыць вельмі съвежа – хоць першым тут, напэуна, быў Барыс Сачанка з апавяданьнем “У канапельным чадзе” ці нават “Тарас па Парнасе”). Аднак пляевінскія героі – медыямагнаты, афіцэры, банкіры – ужывалі, пераважна, сухое семя залатога цяля – какайн (улюбёны наркотык кар’ерыстаў), герой яса “Натуральны афарбоўкі” выпадкова знаходзіць іншыя варыянты рэчайснасці (асабістасць пекла?) вельмі дэмакратычным шляхам – дыхаючы на працы вытарэннямі малярскай фарбы.

— Пляевін, цікавы й таленавіты пісьменнік, мяне, па шчырасыці, абсалютна не цікавіць, і ў кнігарні я прамінаю ягоныя кніжкі, каб набыць нешта больш глыбокое й чароўнае. Вось мая кніжная паліца, тое са зьмесыціва стэлажоў у майм кабінцы, што мне хочацца перачытваць зноў і зноў (сапраўдны чытак – гэта перачытвальнік), тое, што, відаць, tym ці іншым чынам на мяне паўплывала: Набокаў, Кафка, “Уліс” Джойса, “Бляшаны барабан” Граса, Сартр, трэй раманы Роб-Грые: “Гумкі”, “Вока” (“Соглядатай”) і “Жалозі”, “Вачыма клуўна” Бёля, “Жарт”, “Невыносная лёгкасцьць быцця” і асабліва “Несъмяротнасць” Кундэры, “Расфарбованая птушка” Касінскага, Дзюрэнмат, “Чужаніца” Камю, Мілер, Борхес... Аксёнаў, Талстая (ведама ж, Тацяна), “Элементарныя часынкі” Уэльбэка, чатыры раманы Умберта Эка, “Кара кітаб” Памука Архана, “Ганьба” Кутзэе, а таксама Вашынгтон Ірвінг, Эдгар Алан По, нямецкая казачнікі XIX стагоддзя... Пруст, Маркес, Ёнэска, Бродскі, “Падарожжа на край ночы” Сэліна... Лепшых літаратаў я пакуль ня ведаю.

— Параўнаныне тваіх раманаў з пляевінскімі магло быць багатую глебу для разважаньня пра адрозненіні гістарычных лёсаў творчай інтэлігенцыі ў Беларусі й Расеі: пісьменніцкае рамяство ня можа пракарміць чалавека з добрым густам ні там, ні тут, але калі ў пляевінскім “Generation II” прафесійны паэт, расчараваны ў літаратуры, усё ж застаецца “уладаром думак”, перакваліфікуеца ў рэкламішчыка, а потым і закуліснага ляльковода палітычнай сцэны, дык у “Натуральны афарбоўцы” мастак кідае сваю нікому не патрэбную творчасць, уладкоўваеца на завод звычайнім маляром і там знаходзіць сваё шчасце. Такім чынам, у Беларусі адукцыя мала чаго вартая ў параўнаньні з традыцыяй; інтэлігенцыя капітулюе перад праletaryятам, як раней пазычала сялянскія каштоўнасці:

“Самае істотнае, што здолела зрабіць з ім, Стахам, прадпрыемства, можна было выказаць так: яно забіла ў ім веру ў рэальнасць сучаснасці. Тыя, хто працаў там, лёгка абыходзіліся без дэмакратіі й паліткарэктнасці, без структуралізму й перформансу, без Інтэрнэту й канкрэтнай паэзіі, без лацінскіх прымавак і ангельскай мовы, (...) яны ішчыра не разумелі, як чалавек можа насіць даўгія валасы, не зьяўляючыся Аляксандрам Малініным або падобнага кіталту зоркай, і чаму за чорны квадрат Малевіча людзі гатовыя выкласці гэткія фантастычныя гроши. Затое праца ўручную, састарэлымі пэндзлямі, у той час як паводле Стахавай інфармацыі на складах прадпрыемства захоўвалася супэрновае абсталяванье, якое палегчыла б працу маляра да непазнавальнасці, іх зусім не бянтэжыла. Яны былі съята ўпэўненыя, гэтая Стахавыя калегі, што заведзены на прадпрыемстве парадак — найлепши й найсправядлівейшы, і любы, хто жадае яго зъяніць, — злачынца, які робіць замах на самае дарагое, самае блізкае, самае неабароненое й хрупкае — жыцьцёвую стабільнасць. Слова “прагрэс” значыла для іх толькі назоў завод-філіялу недзе ў правінцыі, што паставляў прадпрыемству нешта з камплектуючых, гэтаксама як, напрыклад, словазлучынне “ляўрэат Нобелеўскай прэміі” гучала для работнікаў прадпрыемства, як назоў вэнэрычнай хваробы. (...)

Віньцікі, скажаце, паслухміны мэханізмы, часткі вялікай машины. Але менавіта зь іх пачынаеца ўсё, ад палітыкі да народнасельніцтва. Яны вырабляюць прадукцыю, прадукцыя прадаеца, багацее краіна, і той, хто нічога вырабляць ня здольны, можа съята лайдачыць, папісваючы вершыкі, і мастак можа спакойна плаціць за камунальнія паслугі, і музыка-лесавік — забегчы ў краму й набыць сабе доктарскай

кілё ці паў. Яны, гэтыя віньцікі, у любы час маглі б сабрацца, як запоўнілі сёньня зусім не маленкую заводзкую плоичу, разагнуць зацеклыя сыпіны й наладзіць кампактную, але прыстойную рэвалюцыю й зруйнаваць усё што існуе дацэнту, як зрабілі калісьці іхнія прадзеды. Але ня робяць гэтага. Нават не абдумваюць такі варыянт. (...) Праплетарыят — ён волат, і, як многіх волатаў, яго вылучае безабароннасць, дабрадушын характар, дзіўчая наіўнасць ды ўласыцівасць лёгка паддавацца чужым уплывам. Але — волат. I Стажу прыемна зараз пачуваша часткай гэтага волата, ну, няхай не рукой і нават ня пальцам, аднак капілярам на запясьці — дакладна".

Ці пагадзіўся б ты з высноваю героя Джорджа Оруэла ў рамане-антропіі «1984», што адолець таталітарызму здолныя хіба што далёкія ад палітыкі «пролы» (праплетарый)? Мне здаецца, агароднікаў больш цікавіць надвор'е, чым нават кошты ў крамах.

Мажліва, табе бліжэйшы ня Оруэл, а Кафка, які жахаўся на столькі заводу гісторыі, дзе працуюць улады й апазіцыя, колькі канвееру прыватнага жыцця? Пры любым палітычным рэжысме людзі маюць уласную дыктатуру — пэўны рэжым дня.

— Кафка мне нашмат бліжэйшы за Оруэла, хоць “1984” ў свой час прымусіў мяне плакаць. Безумоўна, дзяржава, грамадства, таталітарызм — усяго толькі вытворныя ад чалавека. Мяркую, што мастаку будзе цяжка жыць пры любой уладзе, якой бы дэмакратычнай яна ні была, бо, сапраўды, і я цалкам з табой згодны, Юрасю, пры любым рэжыме людзі жывуць у пэўным рэжыме... а рэжым ёсць абмежаваньнем свабоды.

Мне хочацца працытаваць тут Набокава: “Карысна памятаць, што ні ў гэтым, больш за тое — у ніводным пакоі съвету няма ніводнага чалавека, якога ўнейкім удала абранным пункце гістарычнай прасторы-часу разважлівая большасць у сваім праведным абурэнні не асуздзіла б на съмерць”.

Абіраючы лёс творчага чалавека — у прыватнасці, пісьменніка — мусіш быць штохвілінна гатовым да таго, што цябе будуць усяляк прыніжаць, катаваць, не даваць дыхаць, мусіш быць гатовы да выгнання.

Пролам (заікаюся, нават набіраючы тэкст на кампутары) утульна жыць пры таталітарызму, пакуль ён задавальняе іхнія патрэбы. Як толькі перастае задавальняць, яны абіраюць наступнага бацьку. Група вінаваціць у нечым дзяржаву, бо народ мае такую дзяржаву, якую заслугоўвае. Мабыць, мая думка ня будзе арыгінальнай, але: Лукашэнка — насамрэч народны прэзідэнт, і нічога з гэтым не паробіш. Кожны дыктатар — гэта квінтэсэнцыя народнай съядомасці. Кожны другі насељнік гэтай краіны — маленькі Лукашэнка, і пакуль так будзе, нічога ў Беларусі ня зменіцца.

Жыць тут страшна, ня толькі ад штодзённага сузіраньня дзяржаўнай пысы, яшчэ й ад неабходнасці падтрымліваць стасункі з навакольнымі людзьмі. Выснова Сартра наконт месцазнаходжання пекла зусім не састарэла.

— Ці згодны ты з тэрмінам “нац-арт”, якім Ільля Сін пазначыў твае пароды на беларускую савецкую наэзію? Поп-арт быў клінаю з дробнабуржусаўных мараў, сац-арт — з дробнапраплетарскіх, а твой “нац-арт” — кліна з дробнапрыятычных. Нагадаю чытчачам твой ужсо даўні, але сумна актуальны верш “Нямецкая мова”:

О, міная сэрцу нямецкая мова!
Багацце тваіх невычарпных крыніц
Для моцнага — новых памкненняў аснова,
Для кволага ты — і апора, і зыніч.

Ты мужна прайшла празь вякі і нягody,
Каб новым стагодзьдзям у сонцы зазвязаць,
Каб весыці да зораў празь цемры, балоты...
Нікому тваіх ручаяў не стрымаць!

Зывініш ты на полі, на вулках, у хаце,
Ты песняю льесься, хоць зьведала зьдзек.
А тым, хто цябе і адрокся, і страціў,

Тым – вечная ганьба і сорам навек!

Мабыць, слова “пародыя” тут было б не зусім дарэчным. Ты жартуешь з сур’ёзных проблемаў, аднак гэта не пусты съемех. Пародыя паразітуе на чым-небудзь банальным, але не адважаеца кіць са святыняй сваёй аўдыторыі, ніколі ня ставіць пад сумнеў ейную самапавагу. Карыкатура пляжыць тое, што яна паказвае, і бессаромна ліслівіць гледачу. Ува ўсіх анекдотах, як і ў пропагандысцкіх фільмах, замежнікі (альбо, наадварот, тутэшнія ўлады) выглядаюць дурнямі, калі не злачынцамі. Цябе, на ішасьце, мала цікавіць уласная папулярнасць: гонар важыць больш за ганарап.

Крытык Сяргей Дубавец, аналізуочы спадчыну Быкава, прыйшоў да высновы, што наступным “уладаром думак” у беларускай літаратуры павінен стацца сатырык. Мне дык жарты на палітычныя тэмы здаюцца надта павярхоўнымі. Змаганне з ворагамі народу спрашчае ўсе пачуцьці, у тым ліку пачуцьё гумару. Густоўна пажартаваць можна хіба з таго, каму спачуваеши. Безгустоўныя жарты таксама маюць права на існаваньне, але – па-за межамі мастацтва.

Зазвычай съемех разбурае, але ён мае і крэатыўны патэнцыял. У найболыш съветлыя моманты нашага мысленія мяжса паміж сур’ёзным і кур’ёзным зынікае: камічнае, трагічнае і банальнае кранаюць адны й тыя струны душы.

— Ілья Сін – адзін з нямногіх людзей, у здольнасць якіх адчуваецца мастацтва я веру. “Нац-арт” – дык “нац-арт”. Іншая справа, што я даўно ўжо не займаюся такімі рэчамі. Гэта была, бяспрэчна, вялікая й жорсткая кіпіна з нацыяналістычнай ідэалогіі. Нацыяналісты, як правіла, – даволі абмежаваныя людзі. Да таго ж, спавяданыне нацыяналізму – абыякае да ўласна мастацкай праблематыкі, і таму мянэ мала цікавіць. Творца-нацыяналіст – тое самае, што пісьменнік, які б усё съвядомае жыцьцё пісаў выключна пра пыласмокі. Напэўна, трошкі я нямецкі нацыяналіст – але бадай таму, што жыву не ў Нямеччыне.

— Адкуль гэтая любоў да Нямеччыны? Гэта канцептраваны образ єўрапейскай цывілізацыі або гуманізаваная мара пра тысячагадовы рай(х), падсвядома пазычаная ў кіношных нацыстаў? Працытую апавяданье “Рай”: “Рай — гэта съвет школьных тэмаў па замежнай мове. Там жывуць якія-небудзь Отто і Моніка — першыя людзі на зямлі. Яны сядзяць у пустых съветлых і широкіх клясах, па-іншаплянэтнаму прыгожыя, зь ненатуральнымі ўсъмешкамі да вушэй... Пасьля съмерці я хачу трапіць туды”.

Немцы ў тваіх тэкстах трошкі іншапланетныя – здрэшты, як і беларусы: “Як іншаплянэтнікі, беларусы ішлі па рассыпчатай серабрыстай дарозе, якая зынікала ў космасе. Нібы вельмі багаты дзядзька набыў Млечны шлях і выпусціў на яго гэтых сумуточных па свободзе звяркоў. Iх грацыёзнасць запароўвала. “Гэта ж трэба так выдрэсіраваць!” — гучна сказаў нехта за сцілай хлотчыка. У поўнай цішыні беларусы рухаліся, як міражы ў паветры, то зынікаючы, то зьяўляючыся зноў. Нейкай дзяячынка ўскрыкнула ад захапленыя. Свято мякка ападала на сцены цырку, расступалася перед яркай дарогай, якая вяла ў нязьведаныя касмічныя далечы. Беларусы ішлі, павольна круцячы лапамі звяячыя шары, і ў гэтым не адчувалася ніякага прымусу” (гэта з апавядання “Беларусы на крышталовых шарах”). Мы ўсе жывем на адной планеце, а думаем на розных. Аднак немцы для славянаў – двойчы іншапланетнікі, бо ў думках пра іх з падсвядомасці ўсплывае сугучны выраз “ні мы” – “іншыя”. Немцы лепиш за нас умеюць жыць з камфортом, больш за нас дбаюць пра захаваныне прыроды і ўласнага здароўя. Для мянэ пакуль не зусім ясна, чаму яны больш гаспадарлівія, раней ці пазней за нас яны атабарыліся на гэтай планеце. Дарэчы, паэт і мастак Аляксей Жданаў паўзяляў усіх людзей на немцаў і марсінаў...

Ці няма ў цябе жаданія пісаць назоўнікі з артыклімі, друкавацца гатычным шрыфтам, а ўрэшце – стацца нямецкамоўным пісьменнікам?

— Мая любоў да Нямеччыны – зъява містычная, і я не могу парэкамендаваць нічога лепшага, як адаслаць чытачоў, якім гэта цікава, зусім не туды, куды яны падумалі, а да свайго апавядання “Гюнтэр Вальдхоф і яго крэдыторы”: “...Как меня испортила эта

страна, Господи... мне нужно от неёлечиться... вылечи меня, Гюнтер... ведь в Германии всё будет по-другому... поменяй меня, Гюнтер". Зтым, што мая Нямеччына – "канцэнтраваны вобраз еўрапейскай цывілізацыі", я, мабыць, пагадзіўся б, аднак справа тут больш складаная. Напэўна, выклічы я за якім-небудзь пасівельым ад баварскага піва сыўрытычным столікам "цені забытых продкаў", многае магло б праясьніца.

Стацца нямецкамоўным беларускім пісьменьнікам было б для мяне вялікім гонарам, аднак, баюся, у гэтым выпадку ні беларускае, ні нямецкае ў маіх творах не заслугоўала б увагі. Ідэальным варыянтам была б мая трансфармацыя ў нямецкамоўнага нямецкага літаратара, што на дадзены момант ёсьць фантастыкай на мяжы шызафрэніі, а фантастыка – на самы ўлюбёны мой жанр.

Мая *deutsche Sprache*, мякка кажучы, – далёкая ад дасканаласьці, як зрешты, і беларуская, аднак чуць нямецкія слова, вымаўляць іх, пісаць, чытаць па-нямецку – для мяне занятак прыемны, бадай, нават фізічна. Адразу ж падтакну дактарам: лячыць, лячыць, не запускаць ні ў якім выпадку, можа разьвіцца ў небяспечную... лячыць!

Бязъмежна шаную нямецкамоўную літаратуру. Адно апавяданье Кафкі "Грукат у браму" зрабіла на мяне большы ўплыў, чым уся айчынная класіка, разам узятая. Рэшткі маіх літаратурных настаўнікаў ляжаць зусім не на крывіцкіх могілках... і з гэтых рэштак недзе з траціну належыць тым, чый роднай мовай была нямецкая. Кафка, Дзёблін, Андерш, Вэрфель, Рэмарк, Борхерт, Бёль... Цяпер сучаснікі жывяць мяне сваімі книгамі. Грас сярод іх – мой бясспрэчны фаварыт. А я забыўся яшчэ пра Дзюрэнмата, Фрыша, Носака, Энцэнсбэргера... Трэба называць і тых маладых нямецкіх паэтаў, з якімі пащацьціла пазнаёміцца асабіст: Андрэ Бём, Себасцьян Каль, Ульяна Вольф. Так што далонь "нашчадкам колішніх акупантаў" я працягваю абсалютна съядома.

Што да "Беларусаў на крышталльных шарах" – гэта метафарычны аповед, прыпавесць пра гісторычны шлях беларускай нацыі – прынамсі, ейнай съядомай часткі, інтэлігенцыі. Беларускамоўныя людзі ў сучасным горадзе выглядаюць і пачуваюцца клоунамі: горад для нас ператварыўся ў цырк. Мы ўсё жыцьцё – або на сцэне, або ў клетцы за кулісамі.

Мяркую, літаратура павінна быць правакацыйнай, павінна націскаць на балючыя кропкі ў грамадскай і прыватнай съядомасці. Дзеля гэтага я часам і скарыстоўваю гіпербалізацыю: калі навокал чытача равуць тэле- і радыёпрыймальнікі, спадзявацца, што ён пачуе твой шэпт, не выпадае.

— У свой час гэта ты прapanаваў называць нашу суполку (aproch нас, там Вішнёў, Ганеева, Морт і Сін) словам Schmerzwerk (па-нямецку – «Завод болю»). Шмат хто сумніеца, што чалавек здольны адчуваць чужы бол, але я мяркую, што здольны – бо не заўсёды заўважае юласны.

Бульварная літаратура і журыналістыка імкніцца ўсяляк аблашыць чытача, пацалаваць паўсюль, дзе можна дацигніцца: пацішаць яго, даюць карысныя парады на коісны дзень, нават трошки (у навінах, трыверах, казках) палохаюць – каб дапамагчы чытачу адмежавацца ад ягоных уласных проблемаў. Папулярны літаратар пагарджае крытыкамі, але чытачоў ён абагаўляе.

Балышня сучасных аўтараў (прынамсі, у вялікіх краінах, дзе можна жыць з продажу книгаў) занадта хочуць падабацца хатнім гаспадыням – і таму, дарэчы, цураюцца эксперыментальнай эстэтыкі, ня пішуць маніфестаў, не ўтвараюць суполак. Каб быць папулярным, трэба быць пустым і прыемным. Вызваліць ад скрушиных думак. Не паказваць, бяз скрайніх патрэбы, пакуты і прыніжэнні, а калі згадваць іх – дык без падрабязнасцяў. Камерцыйная "пісяніна" псуе густ, але ўзынімае настрой.

Найболыш агідны з тваіх тэкстаў – мабыць, нават ня песня "Кейтней, мая Быдляндыя!", а апавяданье "Не кранаочы фігураў", дзе гаспадары тутэйшага жыцьця

— ці то падпольныя алігархі, ці то вышэйшыя чыноўнікі (рэзынцы няма) — катуюць апошніяе вынаходства айчыннай навукі, якое я б назваў “мінімальным чалавекам”: дупу бяз іншых органаў. Ніякай палітологіі ў апавяданні няма, аднак у тым персанажы — Кашкіну — можна пазнаць вобраз тыповага беларуса, якім яго найчасцей малиюць ў патрыятычнай лірыцы народныя паэты (мабыць, нездарма ён згадваеца і ў “Беларусах на крышталльных шарах”): эта бясконца цярпівая і пакорлівая, безгаловая і бясполая істота, якая “жэрці ня просіць, ня сера й ня вые ўначы. А галоўнае — прывяе які заўгодна боль, толькі напружваеца і стогне так... досьць жаласыліва. Раны, дарэчы, загойваюча ня больш чым за дзень”. Кашкін жывы, але ня здольны ні на якія дзеянні, ягонае адзінае прызначэнне — цярпець, даваць бяспечны для грамадства выхад крыйдам гаспадароў: у кепскім гуморы людзям уласцівая “прага ўбачыць свой боль, які пераражывае хто-небудзь іншы”.

Аднойчы ты сказаў, што быць пісьменнікам небяспечна, бо даводзіца браць на сябе чужую пакуту. Аднак балюча ты робіш ня толькі сабе. Ці маєм мы права катаваць тых, хто даверліва купляе або прымае ў падарунак нашыя тэксты?

— Упэўнены, што мастацтва нараджаеца з болю. Я ня бачыў ніводнага добра-га мастацкага твору, які нарадзіўся дзякуючы прыемнаму адчуванню. Мастацтва, на мой погляд, ёсьць хваробай — зрэшты, вылечнай. У “Натуральны афарбоўцы” я паспрабаваў паказаць грамадства, якое настолькі прызываўчалася да болю, што людзі нават у пашпартах маюць адмысловую старонку “Хваробы й калецтвы” (гл. “Міждзьвернікі”). Усе персанажы кнігі — хворыя. Боль, як вядома, — папярэджаньне ад арганізму, сігнал небяспекі. Мне здаецца, для мастацтва боль — універсальны вобраз нашых дачыненняў з навакольным съветам.

Калі шпацырую па горадзе — часта сустракаю герояў сваіх кнігаў. Найчасцей мне чамусыці трапляеца Кашкін.

На адным з тых інтэрнэт-форумаў, дзе калялітаратурныя мужыкі й бабы пера-крыкаюць адзін аднаго, прачытаў пра сябе наступнае. Высьветлілася, што мая проза «хваравітая, чорная», што калі я «насамрэч такі, якім выглядаю ў сваіх тво-рах, то мяне варта толькі пашкадаваць». Я так разумею, што пісаў гэта аматар або вытворца «здаровага мастацтва». Давайце прынююемся, чым пахне гэтае сло-вазлучэнне — «здарове мастацтва». Слушна. Фашызмам.

— Корпацица ў самім сабе, аналізаваць свае асабістыя памылкі й мары, каб потым цікава распавесці пра іх незнаймым (і, што яшчэ цяжэй, блізкім) людзям мала хто здольны. Прасцейці і бяспечней пісаць не пра чалавека, а пра народ, не пра сябе, а пра вядомых палітыкаў. Лягчэй скласці й надрукаваць верш “Забі презідэнта!”, чым верш з назавою накшталт “Забі свайго бацьку”. У адрозненіне ад мастака-палітолага (сярод “народных пісьменнікаў” такія — амаль усе), мастак-псіхолаг ня ведае, навошта жыве, навошта піша й ці атрымаеца з таго якая карысць. Мы усе так інакі брудзім сябе палітыкай, але плён у мастацтве дае не яна, а стылістыка.

— На жаль, у сучаснай літаратуры працуе толькі жменька аўтараў, здольных ствараць Мастацтва. Абсалютная большасць айчынных літаратаў, у лепшым выпадку, — нядрэнныя журналісты. Бо іх таленту хапае хіба на добрасумленнае апісаныне падзеяў і (ці) загрыміраванае падлітаратуру выкладаныне ідэяў, пераважна не сваіх. Але журналістыка ўсё ж належыць да сферы абслугоўвання, а літаратура, як бы яе ні катаўалі графаманы, — да мастацтва. Мала каго з беларускіх пісьменнікаў цікавіць літаратура, а не ідэалогія — іх творы, дый паводзіны, яскрава съведчаць на карысць гэтай непрыемнай высновы.

Распілім на нашай крывадушнасці хаця б адзін гузік: шмат хто з “майстроў” прыгожага пісьменства краіны на цяперашні момант занятыя надзвычай важнымі справамі — узаемнай грызньёй, манапалізацыяй права прэзентаваць бел. літ. за мяжой, запаўненінем нішаў, пераасэнсаванынем савецкай спадчыны (якая настолькі проста-лінейная з любога пункту погляду, што усялякае пераасэнсаваныне тут выглядае абсурдам). Між тым, пісьменнік, паводле вызначэння, мусіць **пісаць**. Дарэчы,

наконт запаўнення нішаў. Гэтая тэма з пэўнага часу стала нумарам першым у разнастайных калілітаратурных дыскусіях. Як высьвяглецца, Беларусі патрэбныя свая Марыніна, свой Пялевін, свой Усыпенскі і мноства іншых франкенштайнай, змайстраваных на аснове тутэйшага генетычнага матэрыялу. Бяды ўсёй гэтай квазілітаратурнай грамады – у змушаным, але празмерным заклапочаныні краінай, калі клапаціца трэба пра сябе: бяз досьледу сваёй асобы мастаком ня станеш.

— *“Натуральная афарбоўка” — глубокая, у філософскім плане, і парадаксальная назва. З аднаго боку, ты падкрэсліў у ёй сваю прыхільнасць да рэалізму й натуралізму, а з другога — ты не імкнешся адлюстраўць рэчайнасць як яна ёсьць (інаки было б: “Натуральныя колеры”), а пераствараеш да стану, у якім табе ня сорамна паказаць яе чытачам: “Мастацтва — рэальнае вакно ў съвет, а не намаляваная шыба на непраніканай глухой сцяне”.* Так, мастацтва глыбейшае за праўду — калі дазваляе нам убачыць больш, чым съвет паказвае нам. Съвет як ён ёсьць — адзінае цалкам праўдзівае мастацтва, аднак для чалавечага вока гэты пасълядоўны рэалізм не заўсёды выглядае пераканаўча. Нас кранае не праўдзівасць, а ішчырасць аўтара, нават калі эта ня больш чым ішчаслівая здольнасць да самадману.

— Чаму беларуская літаратура за ўесь час свайго існавання так і ня здолела ўзгадаваць аніводнае сусьветнае знакамітасці? Чаму яна ня здолела спарадзіць таго пісьменніка, чия творчасць была б у стане перакуліць съядомасць ня толькі беларуса, але і зімбабвіща, венесуэльца, японца, ня кажучы ўжо пра ангельца або француза? Бо ў цягніку гэтай літаратуры ніколі не было пісьменнікаў-чараўнікоў.

Чараўнік у дадзеным выпадку — зусім ня той, хто займаецца ў сваіх творах сексуальнай эксплуатацыяй міфалагічных істотаў, няшчасных насельнікаў уласнага канцлагеру аўтара; і пагатоў ня той, хто піша казкі або, барані божа, працуе на такі жанр, як фантастыка. Рэч у tym, што сапраўдны чытач — чулы, уважлівы, тонкі! — чакае ад літаратуры не інфармацыі, не забавы й не нагоды для разважання на актуальныя тэмы. Усё пералічанае чалавеку можа дать газета, тэлевізія ці іхні ўдачлівы канкурэнт — Інтэрнэт. Чытач чакае ад мастацткай кнігі, каб тая завязала яму вочы, узяла за ганарлівую руку й завяла ў таямнічы лес — завяла й кінула там. Чакае чараўніцтва.

Кожнае чараўніцтва, па-сутнасці, ёсьць вялікім падманам. Такім чынам, сапраўдны чытач падсвядома чакае, каб яго падманулі, ды так, каб ён ня мог уцяміць, як жа зьдзейсніўся той падман. Чытач хоча пакаштаваць чароўнага напою, зельля, якое ня будзе рабіць з галавы ачмуранага кантэйнер са зъмешчанымі ў ім вынікамі аналізу нейчых сылезніх залозаў, а аг'яніць фізічна адчувальнай моваю, самадастатковым словам, парадаксальнасцю вобразаў, марсіянскай гармоніяй кампазіцыі й сюжэту. Заказыча сваім гімнам логацэнтрызму, спакусіць стылёвай дасканаласцю, заб'е натхненнем аўтара.

Тэксты трэба адчуваць не галавой і ня сэрцам, а хрыбтом. Менавіта халадок у чыглацкім хрыбце мусіць быць асноўным крыгэрыем мастацткай вартасыці твора. Гэтая думка належыць аднаму з найбліскучых літаратараў XX стагоддзя Уладзіміру Набокаву. Галаву ды сэрца здольныя задаволіць першая паласа газеты, п'янная размова з сябрам або Вялікая Савецкая Энцыклапедыя. А “для таго, каб твор мастацтва быў бесцьсямротным, неабходна, каб ён выйшаў за межы чалавечага — туды, дзе адсутнічаюць здаровы сэнс і логіка” (Джорджэ Дэ Кірыко).

— *Васіль Быкаў, які ў нас лічыцца ці не найбольш таленавітым рэалістам, у сваёй апошняй аповесці “Афганец”, надрукаванай пасыля сьмерці (“Дзеяслоў”, № 7) прыйшоў да скрушинай высновы, што “Зьеўру цяпер лепіц, чым чалавеку. Такі настаў час”. Герой колініяй вайны марыць “быць зьверам, калі б атрымалася” — і ўрэшице ўладкоўваецца працаўца ахойнікам прэзідэнта. Вышэй мы ўжо абмяркоўвалі тваё апавяданне пра дрэсіраваных “беларусаў на крыштальных шарах”, якія выступаюць у цырку замест жывёлаў. Дык вось у адрозненіне ад “Афганца”, агульная атмасфера апавядання — зусім ня змрочная, але гэта робіць яго больш пераканаўчым,*

праўдзівым (ня ведаю, ці можна сказаць — больш трагічным?), чым твор Быкава. Атрымліваеца, твой сюррэалізм (ці шызарэалізм) — больш рэалістычны й глубокі, чым крытычны рэалізм Быкава і наогул палітычна ангажаваных аўтараў.

У аповесці “Афганец” шмат неверагодных, супяречлівых дэталяў (народ штораніцы стогне ў краме, пабачыўшы новую цану на хлеб, але на кошнім разу прадающа бананы; “новы беларус”-багацей жыве з аховаю ў шыкоўна адрамантаванай кватэры-“хрущоўцы”); бамжаваты герой за месяц зъядзе каўбасы на трыста даляраў — аднак у такім варыянце сюррэалізму няма ні грэтэску, ні эпатажу, гэта проста няўдалая прапагандысцкая вобразы няшчаснай Беларусі. Тваё адлюстраваньне навакольнага сьвету таксама почасту крывое, наўмысна крывое, але праз такую крывізну табе часам ішчасыць паказаць цудоўны, нябачны за звыклымі рэчамі, бок рэчаіснасці. Мабыць, у гэтым і палягае прызначэнне мастацства (прынамсі, некамерцыйнага) — шукаць новыя спосабы мысленія.

— Падпісваюся пад кожным словам. Няма нічога менш праўдападобнага за падabenства праўды. Жыцьцё жорстка помсьціць тым, хто лічыць, што можа адлюстраваць у творах рэальны съвет. Сваім абсурдам, сваёй непрадказальнасцю яно можа аднойчы ператварыць мармуровую біографію якога-небудзь “народнага трывуна” ў трагікамічную показку. Уявім сабе геніяльнага Рэаліста, якога сярод праспекту выпадкова давіць “Ford” ягонага адданага чытача, ці ўявім якога-небудзь Бацьку нацыі, насыцігнутага інфарктам на ўнітазе ў прыбіральні рэстарана падчас презентацыі новай кнігі, — ён разылічваў, што пасыпее ўсё зрабіць да сваёй прамовы, шапнуў сябру: “Я на пяць хвілінаў,” — і, заклапочана пасыміхаючыся, выйшаў...

Прытрымліваюся думкі, што рэалізм у літаратуры — фікцыя. Няма нейкай адной, аб’ектуінай рэальнасці: іх, здаецца, ужо больш за пяць мільярдаў. Пісьменык можа распавесці ў кнізе сваю Гісторыю, і гэтай рэальнасці для літаратуры дастатковая.

— У аповесцях Быкава людзей даводзіць да жывёльнага стану то адзін, то другі, то трэці палітычны рэжым, і кожны з іх разглядаеца як акупацыйны і гвалтоўны. Маўляў, жылі б мы добра й годна, калі бы не перашкаджалі бясконцыя навалы хіцівых і амаральных захопнікаў. Аднак, крыніца нашых проблемаў — не ў чарговым (нават калі ён пазачарговы) рэжыме, а ў агульначалавечай прыродзе, у якой ханае і жывёльных, і машынных элементаў. У любой краіне, у любой сям’і людзі маюць амаль пароўну проблемаў. Няма сэнсу наракаць на гісторыю, вінаваціць час: па вялікім рахунку (тым, дзе іншыя лічбы, чым на календарах і гадзінніках), час заўсёды аднолькавы.